

**ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА, КРИМІНОЛОГІЇ
ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА**

БАБАК М. А.,
головний спеціаліст
(Другий запорізький місцевий центр
з надання безоплатної вторинної
правової допомоги)

ФІЛЕЙ Ю. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
декан юридичного факультету
(Запорізький національний технічний
університет)

УДК 343.3/7

**ВІТЧИЗНЯНІ НОВЕЛИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО
МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ ПРОПАГАНДИ КОМУНІСТИЧНОГО
ТА НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІСТИЧНОГО (НАЦИСТСЬКОГО)
ТОТАЛІТАРНИХ РЕЖИМІВ З ОГЛЯДУ НА ДЕЯКІ КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА
Й ОСНОВОПОЛОЖНІ СВОБОДИ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА**

Стаття присвячена дослідженню кримінально-правового механізму протидії пропаганді комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні. Зроблено висновок, що існування кримінальної відповідальності в такому вигляді може мати негативні наслідки для гарантування прав та основоположних свобод людини та громадянина в Україні.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, тоталітаризм, націонал-соціалізм, комунізм, конституційні гарантії, Конституція України.

Статья посвящена исследованию уголовно-правового механизма противодействия пропаганде коммунистического и национал-социалистического (нацистского) тоталитарных режимов в Украине. Сделан вывод, что существование уголовной ответственности в таком виде может иметь негативные последствия для сферы обеспечения прав и основных свобод человека и гражданина в Украине.

Ключевые слова: уголовная ответственность, тоталитаризм, национал-социализм, коммунизм, конституционные гарантии, Конституция Украины.

The article is devoted to the investigation of the criminal-legal mechanism of counteraction to propaganda of communist and national-socialist (Nazism) totalitarian regimes in Ukraine. Accordingly, it was concluded that the existence of criminal liability in this form could have negative consequences for guaranteeing the rights and fundamental freedoms of man and citizen in Ukraine.

Key words: criminal responsibility, totalitarianism, national-socialism, communism, constitutional guarantees, Constitution of Ukraine.

Вступ. Безумовно, процеси ХХ ст., які стали головним каталізатором у формуванні тоталітарного режиму, у висновку дали світову війну, загибель мільйонів людей, зародження масової дискримінації, депортацію та понівечення матеріального й духовно-морального обліку націй. Тоталітаризм, зазначає, українська вчена О. Скакун, усуває легальні можливості для вільного волевиявлення населення (немає гласності, переслідується опозиція, здійснюється тотальний контроль над усіма сферами особистого і громадського життя, встановлюється репресивний примус громадян до виконання волі влади) та обмежує або порушує основні права і свободи людини тощо [1, с. 98]. Тільки після падіння цих режимів справжнє обличчя тоталітаризму почало вималюватися у світі, а тому держави почали впроваджувати правові норми щодо протидії пропаганді та розповсюдженню цих режимів. Подібне законодавство існує в низці країн європейського регіону, особливо в тих країнах, які постраждали від негативного впливу тоталітаризму (Австрія, Франція, Польща, Словаччина, Чехія, Угорщина, Німеччина тощо) [2, с. 89]. Верховна Рада України (далі – ВРУ) також неодноразово намагалась створити правові механізми протидії пропаганді тоталітаризму в Україні [3]. Утім тільки диктаторськими законами від 16 січня 2014 р. ВРУ змогла вперше криміналізувати діяння щодо заперечення чи виправдання злочинів тоталітаризму (фашизму) [4]. Але такі зміни викликали лише здивування та неоднозначне ставлення правників до такого роду злочину. Як зазначають українські вчені І. Усенко та Є. Ромінський, така спроба встановлення кримінальної відповідальності за заперечення або виправдання тоталітарного режиму не характеризується чіткістю, допускає довільне тлумачення всіх положень. Таке формулювання підштовхує до однієї думки: така норма буде використовуватися тільки для проведення репресій над сегментами громадянського суспільства й політичними опонентами режиму В. Януковича [5]. Відштовхуючись від зазначеної проблеми та загалом від ситуації в країні 2014–2015 рр., новий склад ВРУ спромігся до історичного кроку, а саме прийняти Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганду їхньої символіки» (далі – Закон № 317-VIII) [6], який визнав, засудив і заборонив пропаганду комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму. Звичайно, для реалізації такого кроку народні обранці передбачили певний правовий механізм відповідальності, а саме ст. ст. 6, 7 Законом № 317-VIII унесені зміни до ст. 436-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України) і встановлено кримінальну відповідальність за поширення, виготовлення й публічне використання символіки комуністичного та націонал-соціалістичного режиму. Покарання за ст. 436-1 КК України законодавець передбачив у вигляді обмеження волі й позбавлення волі на певний строк з додатковим покаранням у вигляді конфіскації майна. З огляду на зазначений і практичний досвід зарубіжних країн, можна зауважити проблематику із застосуванням такого виду кримінально-правового механізму протидії тоталітаризму в Україні виходячи переважно з призми гарантування конституційного права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34 Конституції України) [7]. Слушно також зазначити, що ст. 10 Європейської конвенції про захист прав і основоположних свобод (далі – Конвенція) декларується, що людина від народження має особистісні права, а саме право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань [8].

Учені до таких прав включають свободу дотримуватися своїх поглядів, переконань, одержувати й передавати інформацію без втручання органів державної влади та незалежно від кордонів, створювати або вступати до об'єднань для захисту своїх інтересів. Зміст свободи слова, вираження поглядів і думки полягає в тому, що ніхто не може заборонити людині дотримуватися своїх думок, певним чином відобразити у своїх уявленнях і публічно виражати їх, у тому числі погляди й переконання [9, с. 117–118]. Крім того, утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3 Конституції України). Насамперед це обов'язок публічної влади реалізовувати в усіх сферах суспільного життя та діяльності держави, особливо щодо забезпечення й реалізації таких прав і свобод.

Тому сьогодні все більше лунають тези правозахисників, вітчизняних і зарубіжних учених, що в такому вигляді кримінально-правовий механізм, який передбачений Законом № 317-VIII і виражений у ст. 436-1 КК України, може мати непоправний негативний вплив на Україну [10].

З огляду на зазначене, можна виділити актуальність теми, яка полягає в декількох важливих аспектах: по-перше, для створення ефективного, дієвого механізму протидії пропаганді тоталітаризму варто обґрунтувати і проаналізувати кримінально-правовий припис, щоб віднайти ту «золоту середину», яка унеможливить поширення тоталітарних режимів на теренах України; по-друге, такий кримінально-правовий механізм повинен відповідати вимогам українського та міжнародного законодавства.

Дослідженню тоталітаризму, особливостям генезису такого явища й побудові кримінально-правового механізму протидії пропаганді присвячені деякі роботи видатних науковців, таких як А. Васильєв, В. Іващенко, В. Комарницький, С. Моханчук, А. Павловська, О. Пироженко, Є. Письменський, Є. Ромінський, М. Хавронюк, І. Усенко та ін. Незважаючи на ґрунтовні наукові дослідження в означеній сфері, питання відповідності кримінально-правового механізму протидії пропаганді тоталітарних режимів правам та основоположним свободам людини та громадянина є актуальним і має високу суспільну важливість. Крім того, останні зміни до кримінального законодавства не завжди є вдалимими, насамперед зумовлюють певні соціальні протиріччя в суспільних відносинах. Додатковим мотивом важливості дослідження зазначеної тематики можуть бути прецеденти Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), Спільний проміжний Висновок Європейської комісії за демократію через право (Венеційська комісія) та Бюро демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ від 21 грудня 2015 р. (далі – Проміжний Висновок), які ставлять під сумнів установа кримінальної відповідальності за пропаганду тоталітаризму [8].

Постановка завдання. Зазначене дослідження побудовано на обґрунтуванні застосування кримінально-правового механізму до діянь, які пов'язані з пропагандою комуністичного та націонал-соціалістичного режиму в Україні, із орієнтуванням на конституційні й міжнародні положення з метою визначення проблематики та перспективи розвитку відповідного кримінально-правового механізму.

Результати дослідження. Динамічні соціальні й політичні перетворення, які відбуваються на території сучасної України останніми роками, беззаперечно, вплинули на тенденції розвитку кримінального законодавства та загалом кримінально-правову політику держави, що зумовлюється стрімкою трансформацією суспільних відносин. Так, беручи до уваги Преамбулу Закону № 317-VIII, держава, враховуючи міжнародні нормативно-правові документи, національне законодавство, безспірні історичні факти злочинів тоталітарних режимів і дбаючи про вікові традиції, духовну культуру української нації та забезпечення захисту прав і свобод людини та громадянина, прагнучи розвивати і зміцнювати незалежну, демократичну, правову державу, в особі ВРУ прийняла Закон № 317-VIII, тим самим створивши кримінально-правовий механізм протидії пропаганді тоталітарних режимів. Такий механізм передбачає кримінальну відповідальність за виготовлення, поширення та пропаганду комуністичного й націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів (ст. 436-1 КК України) [10]. Провівши аналіз кримінальної норми ст. 436-1 КК України, можемо зазначити деякі сумнівні моменти, які створюють неоднозначність і негативні аспекти для правозастосування, а тому можуть порушувати деякі конституційні права і свободи людини та громадянина. Аналізуючи об'єктивні ознаки складу злочину ст. 436-1 КК України, виокремили форми вчинення злочинного діяння, а саме: виготовлення, поширення, публічне використання символіки комуністичного та націонал-соціалістичного режиму й публічне виконання гімнів. Криміналізуючи такі діяння, варто зазначити, що вони знаходяться на тонкій межі між злочином і конституційним правом на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, які водночас є невід'ємними та непорушними в Україні. Визнання злочином «виготовлення, поширення, публічне використання символіки, публічне виконання гімнів» не може певною мірою відповідати основним принципам

кримінального права України. Адже основним завданням закону про кримінальну відповідальність, відповідно до ч. 1 ст. 1 КК України, є попередження та профілактика злочинних проявів у майбутньому, але не притягнення до відповідальності за злочини, які переважно не є суспільно шкідливими або суспільно небезпечними. Крім того, кримінально-правовий припис ст. 436-1 КК України, викладений у розділі XX Особливої частини КК України, визначає родовим об'єктом мир, безпеку людства та міжнародний порядок, яким логічно не може бути створено чи заподіяно істотної шкоди лише такими діяннями, як «виготовлення, поширення, публічне використання символіки, публічне виконання гімнів», на відміну від намірів установаження тоталітарного режиму в країні (комунізму, фашизму або нацизму) через збройне захоплення влади, який створює загрозу безпечному й мирному існуванню народів світу [11; 18–20]. Також у проміжному Висновку відображено, що навіть *«трактування періоду 1917–1991 років, яке відрізняється від офіційного, буде також визнаватися пропагандою ...»*, а отже, особа може піддаватися юридичній відповідальності за різне бачення проблеми періодизації історії України [8]. Відповідно до конституційних положень і кримінально-правових принципів відповідальності, особа, з одного боку, може нести кримінальну відповідальність лише за ті погляди, бажання, переконання, які реально втілилися в суспільно небезпечних діяннях (наприклад, бажання расової чистоти, як при нацистському режимі, або насильницьке «розкуркулення» антинародних елементів тощо); з іншого боку, Конституція України (ст. 34) та КК України (ч. 1 ст. 11) гарантують, що думки і слова, вираження своїх поглядів і переконань не можуть слугувати підставою кримінальної відповідальності, якщо вони не становлять суспільної небезпеки. Тому, ґрунтуючись на законних положеннях, науковці А. Васильєв та О. Пироженко визначають, що загально визначаним у науці кримінального права є положення, що не визнається караним висловлення думок, поглядів (мається на увазі тоталітарна тематика – М. Б.), які не є дією чи бездіяльністю, тобто не спрямовані на заподіяння шкоди чи створення загрози заподіяння шкоди об'єктам кримінально-правової охорони [11, с. 18].

Такої думки також дотримується український учений Є. Письменський, котрий уважає, що криміналізація таких діянь, як публічне використання тоталітарної символіки, викликає сумнів [12].

Питання доцільності криміналізації символіки тоталітарних режимів багаторазово було предметом розгляду ЄСПЛ і національних конституційних судів Європи. Яскравим прикладом є Рішення від 2008 р. у справі *«Важнай проти Угорщини»* (№ 33629/06), де Суд установив порушення ст. 10 Конвенції та зазначив, що *«пропаганда комуністичної ідеології, якою б нестерпною вона не була, не може бути єдиною підставою для обмеження використання символу, особливо багатозначного, за допомогою кримінального покарання. Просте виставляння напоказ або використання символу фізичною особою, в тому числі членом зареєстрованої політичної партії, який не виявив себе як людина з тоталітарними амбіціями, не може бути прирівняне до небезпечної пропаганди ...»*. У 2011 р. ЄСПЛ установив інше порушення ст. 10 Конвенції цим законом у справі *«Фратаноло проти Угорщини»* (№ 29459/10), сутність якого полягала в публічному носінні червоної зірки членом однієї з лівих партій Угорщини. З огляду на зазначені прецеденти, Суд установив порушення принципу визначеності та свободи вираження слова, поглядів і думки [8].

Назва ст. 436-1 КК України також становить певну проблему. Так, назва не зовсім чітко відповідає змісту норми, а норма змісту – Закону № 317-VIII. Так, у назві зазначається тільки *«виготовлення, поширення та пропаганда символіки тоталітаризму»*, а в змісті ст. 436-1 КК України вже вказується злочинні діяння *«виготовлення, поширення, публічне використання, виконання гімнів»*. Диспозиція кримінально-правової норми, окрім *«виготовлення, поширення, публічне використання, виконання гімнів»*, не враховує повністю п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону № 317-VIII, де також до пропаганди можна зарахувати *«публічне заперечення злочинного характеру комуністичного та національно-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму, поширення інформації, спрямованої на виправдання злочинного характеру комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних*

режимів, переслідування учасників боротьби за незалежність України у ХХ століття» [2, с. 90]. Предмет як обов'язковий елемент складу злочину ст. 436-1 КК України може бути представлений у вигляді символіки комуністичного, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, включаючи сувенірну продукцію й гімни СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних та автономних радянських республік або їх фрагменти. Таке формулювання припису детально не врегульовує й не визначає вичерпні елементи символіки тоталітаризму, які є заборонені Законом № 317-VIII, має широке тлумачення (наприклад, чи можна зарахувати умисно видозмінену символіку до символіки тоталітарного режиму?). Іншими словами, законодавчий акт має неякісний характер.

Варто зазначити, що в працях видатний учений, колишній суддя Конституційного Суду України М. Козюбра зазначає, що визначеність закону або норми є одним із елементів верховенства права, що, у свою чергу, проявляється в чіткості всіх елементів, підстав, цілей, змісту нормативних приписів, особливо тих, що адресовані громадянам, котрі повинні мати можливість передбачити безпосередньо свою поведінку [13, с. 111]. Схожу позицію виклав ЄСПЛ у Рішенні від 13 грудня 2001 р. справа «Церква Бессарабської Митрополії проти Молдови» (№ 45701/99), що закон має бути доступним і передбачуваним, тобто вираженим з достатньою точністю, щоб дати змогу особі в разі необхідності регулювати його положеннями свою поведінку [14]. Тому існування в такому вигляді Закону № 317-VIII і, відповідно, кримінально-правової норми ст. 436-1 КК України не може характеризуватися чіткістю та визначеністю, а тому створюється різне тлумачення або довільне розуміння норми органами державної влади, правоохоронними органами, судом та іншими державними органами. Закон повинен містити менш розлогий і виключний перелік забороненої символіки, а не тільки абстрактне бачення.

Переходячи до суб'єктивних ознак складу злочину, передбаченого ст. 436-1 КК України, можна визначити, що така відповідальність може застосовуватися як до загальних (фізична осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку), так і до спеціальних (представник влади) суб'єктів [15, с. 501]. Суб'єкт при вчиненні злочинних діянь, які передбачені в ст. 436-1 КК України, обов'язково повинен виражати суб'єктивну сторону у формі прямого умислу [16, с. 644]. Тобто така особа, яка скоїла злочин, передбачений ст. 436-1 КК України, психічно відображає своє ставлення як до вчинення пропаганди комуністичного або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму та їх суспільної небезпеки для суспільства, так і до її наслідків. Таке визначення суб'єктивних ознак злочину в ст. 436-1 КК України переважно буде мати негативні наслідки в демократичній державі. Створюється недосяжність для ґрунтовного публічного обговорення чи дискусії в представницьких органах або в ЗМІ, а отже, історична та соціальна справедливість в Україні в напрямі ліквідації тоталітарної спадщини не може бути досягнута повністю.

Згідно зі ст. 436-1 КК України, за порушення Закону № 317-VIII особа буде нести кримінальну відповідальність у вигляді обмеження або позбавлення волі з конфіскацією майна або без такої. На думку парламентських експертів, таке формулювання санкції за формальний склад злочину, передбаченого ст. 436-1 КК України, порушує один із основних принципів кримінального права – принцип спільномірності кримінального покарання вчиненому злочину (ч. 1 ст. 65 КК України) [3]. Крім того, ст. 50 КК України визначено, що кримінальне покарання є спеціальним заходом державного примусу, який застосовується до особи, яка винна в учиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Кримінальна відповідальність має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів [10]. Аналізуючи покарання за ст. 436-1 КК України, можна визначити, що законодавець пішов більш каральним шляхом, де найпоширенішим заходом державного примусу є покарання у вигляді обмеження та позбавлення волі на певний строк і ще з конфіскацією майна. Така непропорційність покарання штучно підвищує ступінь суспільної небезпеки злочину ст. 436-1 КК України, а також навряд чи таке покарання зможе сприяти індивідуалізації покарання.

«Покарання за вчинення діянь, передбачених ст. 436-1 КК України, не витримує жодної критики», – зазначає вчений Є. Письменський. Воно не відповідає характеру суспільної небезпеки зазначеного злочину [12]. Треба звернути увагу на те, що, оцінюючи санкцію ст. 436-1 КК України (у редакції від 2015 р.), українські вчені та міжнародні експерти зазначають, що європейська міжнародна практика свідчить про неприйнятність загрози покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі за ненасильницьке вираження поглядів. Судова практика ЄСПЛ, яка орієнтується суцільно на права і свободи людини та громадянина, засвідчила у справі *«Мурат Вурал проти Туреччини»* (9540/07) таке: *«... мирні та ненасильницькі форми вираження не повинні піддаватися загрози покарання у вигляді позбавлення волі ...»* [17]. Тобто суворе покарання, котре встановлено Законом № 317-VIII і виражене ст. 436-1 КК України, може призвести до так званого «охолоджувального ефекту» суспільства [8]. Тому вчений Є. Письменський наголошує, що наслідком існування такої загрози обмеження та позбавлення волі може бути небажання людей реалізовуватися в суспільстві, брати участь у політичному і громадському житті, ніж протидія пропаганді тоталітаризму й недопущення повернення таких режимів [12].

Ураховуючи конфіскацію майна як вид покарання за ч. 2 ст. 436-1 КК України, складно зрозуміти, навіщо законодавці встановили таке покарання, адже такий вид покарання взагалі не узгоджується зі ст. 59 КК України та судовою практикою. Так, відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України від 14 жовтня 2003 р. № 7, згідно з вимогами ст. 59 КК України, конфіскація майна встановлюється за тяжкі, особливо тяжкі злочини корисливих злочини (наприклад, умисне вбивство з корисливих мотивів), а також за злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки незалежно від ступеня тяжкості й може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК України. Тому, виходячи зі ступеня суспільної небезпеки злочину, передбаченого ст. 436-1 КК України, можемо відзначити, що покарання у вигляді конфіскації майна в кримінально-правовому приписі застосоване помилково, негативно може виявитися щодо кримінально-правового впливу на виправлення антисоціальної поведінки особи та забезпечення точного й неухильного виконання вимог законодавства. Законодавець не врахував наукові думки, що в кримінально-правовій нормі потрібно передбачити альтернативу покаранню обмеження або позбавлення волі, а саме виховні заходи, штраф, громадські роботи, позбавлення обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, виправні роботи, службові обмеження тощо. Так, учена Т. Денисова наголошує, що, як би не хотілось сьогодні швидше скоротити кількість учинених злочинів посиленням покарання, досягти цього неможливо [18, с. 104]. Тому застосування в'язничних видів кримінальних покарань не зменшить існування «ностальгії» по тоталітарному режиму і пропаганди в суспільстві, а, навпаки, створить більшу небезпеку в прояві такої злочинної діяльності (наприклад, пропаганда не тоталітаризму, а повалення й установа влади за ідейно-догматичними теоріями). Крім того, законодавчі неточності та надлишкова суворість санкції, передбаченої ст. 436-1 КК України, призводить до «мертвості» кримінально-правового механізму протидії пропаганді комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів і малоефективності її застосування правоохоронними органами України.

Висновки. Виходячи з вищевикладеного матеріалу й керуючись науковими досягненнями в галузі права, ми можемо резюмувати, що кримінально-правовий механізм протидії тоталітаризму не зовсім відповідає основним принципам кримінального права та законодавства України.

Відповідно до цього, законодавцю варто переосмислити кримінально-правовий припис ст. 436-1 КК України в плані конкретизації об'єктивних і суб'єктивних ознак злочину (тобто визначити чітко предмет злочину, понятійну структуру, об'єкт і суб'єкт злочину тощо), які повинні мінімізувати ризики порушень конституційних прав і свобод людини та громадянина через неправильне тлумачення і правозастосування на теренах України. Крім того, доктрина кримінального права визначає, що застосування покарання за вчинення зло-

чину має досягати основної мети, тобто бути справедливим, розумним, індивідуалізованим, максимально сприятливим для виправлення антисоціальних установок особи. Як надмірно суворе, так і надмірно м'яке покарання має шкідливі ознаки, які породжують негативні явища (внутрішній протест, правовий нігілізм, несправедливість тощо) й унеможливають запобігання злочинності. З огляду на це, доцільно передбачити в ст. 436-1 КК України застосування більш нев'язничних і гуманних видів покарання, які зможуть сприяти запобіганню вчиненню нових злочинів, передбачених ст. 436-1 КК України. Проводячи аналіз ст. 436-1 КК України та виходячи із суспільної небезпеки, ми дійшли наукових висновків, що ефективним покаранням за такий злочин є штраф, громадські роботи, виправні роботи тощо. Можна також зазначити, що вищевказані законодавчі недоліки не повинні створювати «охолоджувальний ефект» для суспільства або погіршувати чи обмежувати права і свободи людини та громадянина. Ураховуючи, що в Україні декларується пріоритетність прав і свобод людини, такі неоднозначні моменти кримінально-правового механізму протидії тоталітаризму повинні тлумачитися на користь людини, а не держави. Зазначене дослідження не означає, що пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) режимів не повинна бути криміналізована, а наголошує на тому, що така практика криміналізації повинна бути з деталізацією прав і свобод людини та громадянина з використанням європейських напрацювань і наукової думки. Важливо також звернути увагу на те, що дослідження такого питання поки набирає своїх обертів, незважаючи на ґрунтовні доробки вчених, не втрачає своєї актуальності й може слугувати основою для подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: підручник. Київ, 2013. 524 с.
2. Бабак М.А. Захист національної пам'яті та історичної справедливості: кримінальна відповідальність за порушення Закону України від 09 квітня 2015 року №317-VIII. Актуальні проблеми реформування системи законодавства України: матеріали Наук-практ. конф., 29–30 січ. 2016 р. Запоріжжя: ГО «Істина», 2016. С. 88–92.
3. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки: Проект Закону України від 6 квіт. 2015 р. № 2558. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54670 (дата звернення: 01.04.2018).
4. Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за заперечення чи виправдання злочинів фашизму: Закон України від 16 січн. 2014 р. № 732-18. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2014. № 22. Ст. 809.
5. Усенко І., Ромінський Є. Висновок щодо Закону України від 16 січня 2014 року № 729-VII. URL: <http://www.khpg.org/index.php?id=1390831618> (дата звернення: 01.04.2018).
6. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки: Закон України від 9 квіт. 2015 р. № 317-VIII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2015. № 26. Ст. 219.
7. Конституція України: Закон України від 28 чер. 1996 року № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141.
8. Спільний Проміжний висновок Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанська комісія), Бюро демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ (18–19 грудня 2015 року) щодо Закону України від 9 квітня 2015 року № 317-VIII. URL: <http://www.osce.org/uk/odihr/216291?download=true> (дата звернення: 01.04.2018).
9. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Тацій, О. Петришин, Ю. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид. перероб. і допов. Харків, 2011. 1128 с.
10. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25–26. Ст. 131.

11. Васильєв А., Пироженко О. До питання про криміналізацію публічного заперечення чи виправдання злочинів фашизму (ст. 436-1 КК України). Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції: матеріали конф. МВС України. Харків: Кримінологічна асоціація України, ХНУВС, 2014. С. 17–21
12. Письменський Є.О. Кримінально-правова охорона національної та історичної пам'яті: плутаний шлях законодавця. Вісник Асоціації кримінального права України. 2015. Випуск 1 (4). URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/4_16.pdf (дата звернення: 01.04.2018).
13. Козюбра М.І. Загальна теорія права: підручник. Київ, 2015. 392 с.
14. Рішення ЄСПЛ від 13 грудня 2001 року у справі «Церква Бессарабської Митрополії проти Молдови» (№ 45701/99). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO2340.html (дата звернення: 01.04.2018).
15. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. Литвинова. Київ, 2016. 536 с.
16. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю. Баулін, В. Борисов, В. Тютюгін та ін.; за ред. проф. В. Тація, В. Борисова, В. Тютюгіна. 5-те вид. перероб. і допов. Харків, 2015. 680 с.
17. Рішення ЄСПЛ від 21 жовтня 2014 року у справі «Мурат Вурал проти Туреччини» (№ 9540/07). URL: <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/vural-v-turkey> (дата звернення: 01.04.2018).
18. Денисова Т.А. Кримінальне покарання: жорстокість чи необхідність? Держава та регіони. Серія «Право». 2001. № 1. С. 102–105.

БЕЗСУСІДНЯ Ю. В.,
аспірант кафедри кримінального права
(Національна академія внутрішніх справ
України)

УДК 343.326

НЕОБХІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРОТИДІЇ КІБЕРНЕТИЧНІЙ ВІЙНИ

У статті охарактеризовано кібервійну як одну з ключових проблем вітчизняного законодавства у сфері національної безпеки держави. Розглянуто протидію кібервійні як елемент кримінально-правового захисту національної безпеки України; запропоновано внесення змін до чинного законодавства.

Ключові слова: кібервійна, національна безпека, інформаційна безпека, кібербезпека, інформаційна війна, кібертероризм, загроза національній безпеці, національні інтереси.

В статье охарактеризована кибервойна как одна из ключевых проблем отечественного законодательства в сфере национальной безопасности государства. Рассмотрено противодействие кибернетической войне как элемент уголовно-правовой защиты национальной безопасности Украины; предложено внести изменения в действующее законодательство.

Ключевые слова: кибервойна, национальная безопасность, информационная безопасность, кибербезопасность, информационная война, кибертероризм, угроза национальной безопасности, национальные интересы.

